

ШКОЛСКИ ЛИСТЪ.

Одъ овога листа излазе свакога месеца по три броя.
Цена му е на год. 3 ф. на по год. 1 ф. 50 н.

Брой 26. У Новоме Саду, 20. Септембра 1862. Год. V.

Држава као воспиталиште.

Она свеза између власти и поданика, што се државомъ зове, исто е онако Багомъ наређена, као што е породица. „Брѣ нема власти, да ние одъ Бога, а што су власти одъ Бога су постављене“ вели Апост. Римл. 13, 1. А основу свию закона дао е самъ Богъ на гори синайској.

Већъ отуда се види, да е држава воспиталиште, и то воспиталиште слоге, покорности и оданости. Когодъ у ову свезу ступи, тај неможе више о својој вољи и глави чинити, што му на умъ падне, него се мора у многимъ случаима држати правца, како га државни закони и наредбе прописују; а тако држећи се мора многу страсть укротити, многу тежню обуздати, многу желю заћуткати, и мора се много реда обазрети на оно, што е дозвољно, а шта не. Све то изазива нашу унутрашню снагу и тимъ укрепљава владу надъ самимъ собом; све то чини човека предосторожна и расудљива; а тимъ се снага греха и зла у срцу разбия и у човеку крепи она склоностъ признавати надъ својомъ вољомъ јошъ и другу ячу и мудрију и той се повиновати.

Али држава невоспитава човека само у томе, да се туђој вишој и мудрој вољи покорава, него и да се самъ себе одрече. Обште благо надопушта никомъ, да само своју себичну користь гледа, него иште, да увекъ обште благо пазимо, а тимъ намъ погледъ далеко разпространява и начини срце велико. Сваки е држављанинъ дужанъ обштемъ благу свакадъ у помоћ притећи. Обично бива, да притичући обштемъ благу у помоћ сваки своју собствену користь у томъ наоди и средства набавља, што су му за одржанъ собственог живота нужна. Тако трговацъ доносићи оне еспапе, што ихъ многи требую набавља томъ пажњомъ на обшту потребу и себи како за свое собствено тако и за обдржанъ свое породице нужна. Тако занатлиа прављенимъ ствари, што ихъ многи требую самъ себи лебъ за ужитакъ набавља. Тако учитељ жртвуюћи свой трудъ

и свое време на ученѣ и воспитанѣ туђе деце, тим и себе и свое обдржава. Сви ови, а тако и сви остали у држави живећи мораю се себе одрећи и сваки своју снагу и вештину обштемъ благу на услугу оддати, да у држави живити могу, — и са тимъ е држава велико воспиталиште.

Кадиадъ се деси и таки времена, да мора човекъ свое иманѣ и самъ животъ свой радъ спасеня свога отачаства жртвовати, и история насъ учи, да су башъ та времена за воспитанѣ читави народа најважнија бивала. У њима се показивало, да ние довољно самогъ покораваня законима, да се благостанѣ отачаства сачува; да ние ни оно одреченѣ самога себе у погледу на свой обетанакъ кадро било све најблагородније снаге пробудити и изазвати, него е морала у тој нужди и опасности отачаства и оно најсветије осећанѣ љубавъ изазвано бити, и починило е дела, што се чакъ изъ најстарији времена амо не само сая, него и насъ на иста онака дела надражаваю.

Изъ тога се види, да е и држава велико воспиталиште, и да она тима своимъ предпоменутиѣмъ снагама јошъ више зреле люде негъ децу воспитава. Али, ако су ови за свогъ детиньства къ свомъ Спасителю привођени, и еъ њимъ у задругу ступили, то ће у своимъ зрелимъ годинама и ову задаћу грађанске и државне задруге у томъ лепшемъ християнскомъ смислу сватити и њу изпунити. Они ће законима покорни бити не одъ стра каштиге, чимъ се преступницима прети, већ зато, што е то воља божија, коегъ се светой наредби сваки повиновати мора, да срећу и блаженство нађе. Они ће обштемъ благу све свое снаге жртвовати, не за љубавъ добитка, нити за љубавъ части отуда, него изъ послушности оне апостолске свете речи: „Слажите се, помажите међу собомъ, сваки даромъ когъ е примио, као добри пристави (домостроитељи) различне благодати божије; ако ко говори, нека говори као речи божије; ако ли служи, нека служи као по моћи, коју Богъ дае, да се у свачему слави Богъ крозъ Исуса Христа.“ I. Пет. 4. 10, 11. Они ће свое отачаство љубити и готови бити, сваку жртву за нѣга учинити, нечекајући крајне опасности и зла, пакъ да онда своју љубавъ покажу, и недржећи, да свомъ отачаству од свое вољѣ нападаю, већ по вољи и по наредби божијој. По томе ће и та свена, којомъ су у држави везани постати свезом љубави, којомъ ихъ отацъ преводи сину, по Еванг. Јоан. 6. 44, да се и на њима потврди она апостолска речь Римл. 8, 28, „да онима, кои љубе Бога све иде на добро“ и све на тврђу свезу са Господомъ, а тим на све веће времено и вечито блаженство.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Како воспитавая дивљи народи своју децу?

(Едно питањ из историје о воспитаню.)

Међу дивљъ народе бров се не само они дивљаци у Африки и Америци, што по шумама одъ кореня и лова дивљачи, а низъ реке и мора одъ лова рибе живе; него и сва она номадска племена, што се са своимъ стадама одъ паше до паше чергарски вуку, и безъ иком тврђи седишта и лепше дружевне и државне свезе јошъ непрестано у ономъ првобитномъ патриархалномъ станю живе.

Цело воспитанъ овихъ састои се само у грубой телесној неги и у самоукомъ извештбаню, да исто оно и онако раде и живе, као и њиови старији. О напредку и облагорођаваню каквомъ ни спомена нема. Говоръ и мисли, осеђаня и склоности, грубостъ и суеверство све то прелази неотице и незналице без икаквогъ побољшаваня съ родитеља на децу и то единце примеромъ и навикомъ, еръ одъ редовне науке и школе ни трага нема. Што кодъ ови нарнда у свимъ предузећама и целом животу њиовомъ најзаковане суеверство влада сасвимъ е наравна стваръ; што е кои народъ глупљи, то е и суевернији.

Први посао, што га ови око воспитаня свое деце имаю то е, да ихъ свакојко изсакате, да страшилама и чудовиштама начине; тако е стезанъ главе, да изађе шиласта или пљосната и рњава носа итд. тако е тетованъ — жеженъ лица, груди, руку итд. са усияним гвожђемъ, да изађу шарена, страшна и свогъ племена жигомъ жигосана.

О женскомъ воспитаню нема ни трага; жена е у њи роб, која све издирати мора и сужањ каквомъ равна нема, пакъ и женску децу на то тераю.

Све што се виде, да о воспитаню раде, то е око мушке деце, а цела тежња тога само на то иде, да ихъ што млађе срчанимъ и раторборнима начине. Срчаностъ са немарљомъ за животъ и смртъ то е у њи највећа добродетель. Само су тим међу своима одликовани, а неприатељима заворни и страшни. Тога ради гледи, да ихъ са онимъ најгрубљимъ осеђанјемъ независности напуне; зато и никаквогъ запта недрже, него ихъ напусте шта ко оће чинити. Тога ради одма съ малена децу боду и секу, цеку и жегу, или ихъ по двое за гола рамена повежу, пакъ живо удљвљвљ на њи метну, и ко болъ бола издржи а неукне, тога за болѣгъ јунака држе и већа хвале и

увносе. Тога ради стараю се и чувства имъ што е веѣма могућно изоштрили, особито видъ и слухъ, и извештбати ихъ у брзомъ трчаню, сигурномъ скаканю и пужаню, гаѣаню и пливаню. О свему су томъ дивљаци они при откровениу Америке и они силни океански острова чудо примера показали, а тако ихъ и данасъ јошъ пуно има.

Одрањивањъ деце,

да снажни и дуговечни люди буду.

(Едно питањъ за родитељъ и учитељъ.)

Здрави и снажни родитељи, особито снажна и радљива мати роди увекъ здравлю и снажнίου децу, него слабомоћна, лена и трула; и средовна мати увекъ јачу, негъ врло млада или стара.

Удесно чуванъ матере у трудноћи главно е условљъ за здрављъ и снагу детета; а нечуванъ закржави га и осакати одма ту у зачећу већъ. Найвеѣма шкоди: чаманъ у затвореним собама; тесне, топле и тешке алине; врела и распаљива ела и пића; затворъ; нерадъ и узъ нѣга много, особито згрчено седењъ, али исто тако и нагао ходъ, трчанъ, скаканъ, и свако напунянъ; исто тако и треса на труцкавомъ путу; пакъ онда неспаванъ исто као и превише особито у врелой соби спаванъ, и сваки душевни немиръ, особито: туровностъ, срдна и стра. Одъ свега овогъ мора се чувати, која е рада да здраво и снажно дете роди.

Вештомъ негомъ изаѣе и одъ слаблѣгъ детета снажно, а невештомъ пропадне најснажние. Та вештина састои се више у нераду, него у сувишемъ раду. Много шепртлѣнъ и извнѣнъ далеко више деце упропасти, него просто држанъ.

Први дана по роѣнѣу детета чувай га само од назеба. Ко е деветъ месеци у оној врелой материной утроби лежао, ние кадаръ први дана ни онога одтваризаня врата и прозора најтанѣгъ ветриѣа безъ вреда поднети. Силна деца са тогъ нечуваня пропадну. А кадъ си дете за неколико дана са оне топлоте материне утробе полагаано на обичну топлоту свео, онда, ако е и зима, собе, у којој дете лежи превише негрей, да неби ону већъ по себи јачу у детету ватру јошъ веѣма распаљивао и њомъ дете упропастио.

Држи собу, у којој дете лежи чистие негъ икою другу; не трѣи ни цвеќа, ни живади, ни када, пушения, праня и сушения, ни икаква мириса, задая или смрада ту; него е ветри, што веќма можешъ, само дете при томе скланий.

Свака здрава мати треба колико детета толико и себе ради, да га сама дои; довињ ѿ ѿй е дужностъ Богомъ наређена, и ни една е неможе безъ већегъ или манѣгъ зла свогъ и дитиегъ обићи; само болесна мати несме детета доити, ако неће да себе и дете убие. Ако е можно одъ болестне матере рођено дете ѿшъ спасти, то е само съ добромъ дойкињомъ могућно.

Дойкиня мора бити млада, не изподъ 20 не преко 30 година, мора бити здрава, истогъ са детиномъ матеромъ порођая доба; мора имати довољно и доброгъ млека, а томъ е изгледъ нѣзиногъ детета, ако га има најболи сведокъ, и валя га увек видети; дойкиня треба да е и створомъ тела и висиномъ исто као и нарављу детией матери што више подобна; мора бити око детета вешта, зато неваля првородкиня; треба да е благе људи, съ дететомъ милостива, а при томъ разумна и пре свега теломъ чиста жена. Шта га ту сила треба, докъ се све нађе, што е у замену матере нужно. И опет е неузимљи, док е ние вештъ лекаръ савестно испитао и прегледао. Пакъ опетъ има случаева, да и кодъ таке дете опада, и ако ние узрока у детету морашъ и ту променути.

Доеќа мати или дойкиня мора окромъ оногъ код трудноће поменутогъ чуваня ѿшъ и сисе топло држати; и дойкиня несме одъ свога уобичаеногъ начина живота ни еломъ и пићемъ, ни радомъ и сномъ нагло променути, ако ћешъ, да ѿй млеко добро остане.

Прво оно иза порађая у сисе наилазеће млеко врло е важно за очишћенѣ детета одъ онога блата, што се ѿшъ у утроби материной у нѣму накупило, зато е нужно и болесна мати оно прво дана да сама дете одои.

Дете валя задаяти кадъ е гладно, а то се осети, чимъ га на сису метнешъ, по вољи, како е вуче. Прво 14 дала треба га обданѣ свако 2, обноћъ свако 4, а доцније свако 3 и 6 сати едаредъ задоити; и валя га одма съ почетка на те одређене часе довиња научити; онда се не само зна, кадъ за тимъ виче, него и млеко по неки часъ у сисама на миру постои, кое е нужно, да сазре. Сваки часъ потрзано млеко никадъ ваљано ние, и силно дете само съ тога опадне. Зато е неваљано

www.u...
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
 обичај чимъ дете викне одма и безъ нкоегъ разгледаня, шта
 томъ узрокъ, сису му турати. Детии е плачъ молитва немо-
 љнога за помоћ; на сваку нужду и потребу плаче; плачъ е
 гласъ являюћи немилосећанъ кое му драго било; зато валя
 узрока наћи: да га што негиште или неколѣ, да ние мокро, да
 му ние зима или врућина итд. те по томъ помагати, а не одма
 сису потрзати. Исто е тако неваля обичај иза сна дете бу-
 дити и сису давати; кадъ огладни, пробудиће се и само. Исто
 тако неваля на сиси остављати га, да заспи; научи се на то,
 и после тешко одучи, а при полагању успано у постелю увек
 се опетъ пробуди и санъ уквари. И гаданъ и врло шкодљивъ
 е онај обичај, за утишанъ детета цуцлу (у крпу умотано мле-
 ко и кашицу) у уста му турати, одъ чега му се часком уста
 осну и оеду, и гомила деце одъ тогъ пронадне.

Има и при доеню неки вештинаца, кое се пазити имаю,
 као: омиванъ брадавица изпредъ свакогъ заданя; згодно др-
 жанъ детета на сиси, да не лежи главомъ завалъно, да се не-
 мучи за сисомъ извисяюћи врата, докъ е устма дограби, да му
 сиса носа неагушуе итд. Тако е и менянъ сисе, и едне и дру-
 ге, довише више оном, што више млека дае; обустављанъ млека,
 кадъ нагло наилазећи дете загрцава, или гњечећи сисе, да ви-
 ше млека пушта, кадъ слабо дете не може довољно да га на-
 влачи итд. Ладна съ поля долазећи немећи детета одма на
 сису, нити пуштай икоме са зиме улазећемъ детету присту-
 пати и у ладне руке узимати га; ту обично дете озебе и раз-
 боле се. Ни уморена и задувана сису не даи, него се најпре
 одмори, и нипошто не дой детета иза срднѣ или стра, ако не-
 ћешъ да га управо отруешъ, него млеко то изцеди и баци, и
 после дой, докъ друго мирни : наиђе.

У случаю, да ни дойкинъ ненађешъ, и приморанъ будешъ
 дете прираћивати, онда е крављ млеко јошъ најболя рана,
 само нека е увекъ одъ едне исте и то млађе, здраве и на
 паши не у штали и затвору ранѣне краве, и нека е тазе му-
 жено, не устаано, нека е вавекъ онолико као и материно то-
 пло, не ладније, треба да е увекъ помало ослађено, и прво два
 месеца са $\frac{3}{4}$ воде, после съ $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ воде разблажено,
 и текъ у седмомъ месецу чисто, безъ воде. То млеко неваля
 кашикомъ давати него на сисакъ, најболъ на рожанъ и изъ
 стакленогъ сасуда, еръ се тай најлакше чисто држати даде,
 кое е преко нужно.

Кодъ здраве матере или дойкинь нетреба дете до 5 месеци никое друге ране, а онда сме помало и другогъ млека само чисто, или съ намрвљно мало добро пржена леба добити, и текъ кадъ зуби пођу помало и другогъ ела: чорбе одъ добро укуване телетине само чисто или съ млекомъ помешано; помало лака, млада, меко кувана, ситно насецана меса, лакога и у млеку кувана теста, а доцние и сладкога зеля; само нипошто маснога ела, здепанога теста, тврдогъ маторогъ и сувопарногъ меса, и никоега слаткиша, кое онай слаб детии желудацъ никадъ безъ вреда неоднесе. Неваля ни тесто с квасцемъ, ни зачинѣна ела, а найгоре су кашице, кое часомъ детету проливъ или затворъ, и она оштрођу крви и свакояке оспе, а кашице сигурно шкрофулу навуку, и неброено деце сваке године утамани или на савъ идући векъ осакати.

Приучавай дете низъ млеко што пре и воду пити, и то већ одъ трећегъ месеца започето; то е за разлађаванѣ оне вреле детие крви и за чишћенѣ детета сила пробитачно. Нипошто недай кафе, ни пива ни вина, кое онамо онай врели детии мозакъ јошъ већма разпаљую, амо затворъ праве, те часкомъ детету у главу воду натераю и фрасовима га убию.

Пази и на чишћенѣ, столицу детию. Мало дете треба да е по 2 и 3 редъ сваки данъ лако и меко отворено. Чимъ е манѣ или више реда, то е столица или сувише тврда или водена и балава, а то е знакъ нереда и зла, кое нипошто напуштати неваля, него што пре трбу у редъ довести.

(Продужиће се.)

Библичне приповѣдке

у библичнимъ рѣчма.

49. Данилъ пророкъ, у ями лавовској.

(Дан. 6.)

Дариј Мидјанинъ постави у царству 120 кнезова, и надъ њима три чиновника, одъ којихъ еданъ бѣше Данилъ. Овима мораху кнезови рачунъ о свему давати, да недосађую цару. Данилъ се отликоваше одъ њихъ своју, ерѣ бѣше у њму преизобиланъ духъ. Чиновници и кнезови тражаху кривице на Да-

нилу, и немогаше наћи, ерѣ онѣ бѣше вѣранѣ цару. Тада дођу они предѣ цара и рекну: „Царе, издай наредбу и утврди, да сваки, кои се годѣ усуди за 30 дана Богу или човѣку каквом молити се осимѣ теби, буде баченѣ у лавовску яму!“ И царѣ заповѣди такову заповѣдѣ написати.

Кадѣ дозна Данилѣ да е заповѣдѣ издата, а онѣ уѣе у свой домѣ, а у горници (соби) нѣговой бѣху отворена врата-оца према Јерусалиму, и ту онѣ по трипута на данѣ прекла-няше колѣна молећи се и славећи Бога. И нађу Данила гдѣ се моли Богу свомѣ, па рекну цару: „Данилѣ се непокорава твоимѣ законима, и моли се по трипутѣ на данѣ своме Богу!“ Цару бѣше жао Данила, и шѣаше га избавити. Али они люди (тужителѣи) рекну: „Ты знашѣ да се несмѣ измѣнити оно, што царѣ еданпутѣ заповѣди!“ И баце Данила у лавовску яму. А царѣ рекне: „Даниле, Богѣ, коме ты служишѣ свагда, нека те избави!“ И донесу каменѣ и метну га надѣ ушѣе яме, а царѣ запечатити даде каменѣ прстеномѣ своимѣ, и прстенови-ма своихѣ велможа. — Сутра уутру доѣе царѣ кѣ ями и по-викне: „Даниле, слуго Бога живого, е ли те могао Богѣ из-бавити одѣ уста лавовыхѣ!“ А Данилѣ рекне: „Царе задуго живѣ быо! Богѣ мой посладе ангела свога, и затвори уста ла-вовска, и неповредише ме; ерѣ предѣ нѣима скривіо нисамѣ!“ И царѣ се обрадуе, па рекне, те Данила изѣ яме изведу. И доведу люде, кои Данила обтужише, па ихѣ баце у яму. И јоштѣ нису они ни до дна яме дошли были, а лавови их спо-падну и смлаве кости нѣихове. Тада Даріи царѣ напише сви-жа народима: „Мирѣ да вамѣ се умножи. Одѣ лица мога за-повѣда се по свой землѣи царства могѣ, да се сви люди бое Бога Данилова, ерѣ тай е Богѣ живый, кои свагда пребыва, и коєга царство неѣе се разорити, и властѣ нѣгова остае на-вѣкѣ. Онѣ избавля и твори чудеса на небу и на землѣи.“

И Данилѣ управљаше у царству Даріевомѣ, и у царству Кира Персіянца.

50. Повратакѣ изѣ робства.

(Ездра 1—10; Неемїа 1—13.)

Кирѣ царѣ персіјскїи заповѣди да се разгласи по свомѣ нѣговомѣ царству, ово: „Сва царства земальска дао ми е Го-

сподъ Богъ небесный, и заповѣдіо ми е, да сазидамъ храмъ нѣговъ у Іерусалиму. Ко е годъ дакле меѣу вама одъ нѣговогъ народа, таѣ нека иде у Іерусалимъ, на нека зида храмъ Богу Израилѣвомъ, и нека му люди изъ нѣговогъ мѣста помогну златомъ и серебромъ, сасудовима, скотовима, и съ добровольнымъ обѣщаняма на цркву Божию!“

И устану поглавари племена Іудиногъ и Веніаминовогъ, и свештеници и левити, да иду зидати цркву Господню у Іерусалиму. И сви кои унаоколо бѣху, помогше имъ добровольнымъ прилозима, и царъ Киръ изнесе сасудове цркве Господнѣ, кое отео бѣше Навуходносоръ. И врате се у Іерусалим и у Іудею, са Зоровавелѣмъ 42,360 людій, осим слугу и слушкиня, коихъ бѣше 7337.

И кадъ веѣъ сынови Израилѣии у своимъ градовима бѣху, састану се они у Іерусалиму, направе олтарь и принесу жертву Господу, и светкую празникъ сѣница (колеба), и даду те се донесу кедрова дрва са Ливана, на друге године положе темель дому Господнѣмъ.

Непріятельи (населѣници, кои се у Самаріи после паденія царства Израилѣвогъ населише) пишу цару Артаксерксу: „Нека се разгледа у споменописной кнѣзизі, на кѣшъ дознати царе да е градъ таѣ (Іерусалимъ) чиніо млоге досаде царевима, и ако се сазида, ты неѣшъ мира имати!“ — И престане зиданѣ дома Божіегъ до друге године владаня Дарія цара персійскогъ. Тада пророци Агей и Захарія проповѣдаху Іудеима по Іудеи и по Іерусалиму у име Бога Израилѣва, и Зоровавель и Иисусъ сынъ Іоседоковъ почеше зидати домъ Божіи и пророци Божіи помагаху имъ. И шесте године царства Даріевогъ сазида се црква и осветише ю и држаше Пасху 7 дана.

Ездра сынъ (потомакъ, прапраунукъ) Арона првога свештеника, кнѣжевникъ вештъ у закону Мойсеевомъ, доѣе изъ Вавилона у Іерусалимъ, и съ нѣиме нѣки одъ синова Израилѣвыхъ, и свештеници, левити и пѣвци. И царъ даде имъ серебра и злата за домъ Божіи.

Неемія, еданъ одъ зароблѣныхъ Іудея, бѣше винарь цара Артаксеркса. И рекне му едаредъ царъ: „Зашто ты тако невесео изгледашъ, а ниси болестанъ?“ А Неемія одговори: „Како да я неизгледамъ невесео, кадъ е градъ моихъ отаца пуст!“ Царъ му рекне: „Шта дакле ты иштешъ?“ А онъ одговори: „Ако ти е по вољи, царе, а ты ме пошли у Іудею, у градъ

гдѣ су гробови моихъ отаца, да га сазидамъ!“ И царъ га пошлѣ, и даде му посланицу, и онъ дође у Јерусалимъ.

Кнезъ Самарійскій и други противници смѣяху се и ратоваху противъ Іудея. А Іудеи молише се Богу даню и ноѣу. и половина людій зидаше, а друга половина бѣшѣ наоружана копљима, штитовима, стрѣлама и оклопима, а и они кои зидашу бѣху мачемъ опасани.

И кадъ се зидови сазидашу, сакупе се люди, и Ђзра донесе законъ и читаше у нѣму на простору предъ храмомъ од ютра до подне, предъ мушкими и предъ женскими. И стане на дрвеный амвонъ, и благослови Бога, а сви люди одговоре: „Аминъ,“ и поклоне се Господу. И поучаваше ихъ у науци Господнѣй, и разумѣваху люди, што имъ онъ читаше. А Неемїя и Ђзра рекну: „Данъ е овај посвећенъ Господу Богу нашемъ, неплачите, но идите па едите и пиите, и пошлите дѣлове и онима, кои немаю; и нетужите, еръ веселъ Господнѣй естъ слава наша!“

Створъ землѣ.

(Ђдна лекција изъ геологїе.)

(Свршетакъ.)

И у води и на суву има неброено животиня и растиня, кое ту живе и умру, пакъ одъ њи преостаю неки останци и у онимъ таванима у води и у онима на суву. Све у води умрле животинѣ вода собомъ носи и многе у море однесе, али и многе на суву умрле она мало по мало спиркаюћи собомъ онамо односи. Тако се налазе кости, коре и люске и комаѣе дрва итд. у тимъ таванима, у кое кадъ песакъ дође оне стврдноу и окамене се, тако изађу каменяци.

На више места на земљи опазили су люди, да се земля лагано у висъ подиже или спушта. Нека места, коя су близу мора стаяла стое садъ далеко, као да в море опало; а друга места, коя су далеко била стое садъ украй мора, еръ в море до њи допрло. Люди су правили на стенама морскимъ знакове и видели су на неки мести знакове те све дублѣ подъ воду подилазити, а на неки све више изнадъ воде остаяти. То су све очевидни знаци спуштания или подизаня землѣ одоздо. То спуштанѣ или дизанѣ иде на неки мести спорие, на неки бр-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

же, и завата по више стотина миља земљ уударедѣ. Има на више места стари люди, кои уверавају, да се съ едногъ определногъ места могло оближнѣ место, село, торњи итд. видити, а данасъ неможе, ербо се спустило; а на другима се мети опетѣ све веѣма и више види, ербо се подиже.

Где се морско дно подигне, ту се нађу и останци одѣ животиня, кое су у води живиле. Тако се налазе високо на брди останци само одѣ морски животиня, дегде пуна брда. Ти нису могли другимѣ начиномѣ тамо доспети, него е морало онде вадгодѣ море бити, и доцние се морала земля онде издигнути, а морска вода далѣ у дубљи долѣ одтеѣи.

Тако дегодѣ землю погледамо налазимо, да се изѣ више едно на друго наслагани тавана састои, у којима има више или манѣ останака одѣ растиня и животиня, и налазимо ихѣ у едномѣ тавану све сувоземске, а у другомѣ све водене и то водене морске или речне, из слане или сладке воде. То е знак, да е туда, где се тако налази и суво и море било, и колико е различни тавана, толико различни времена. Има места где е више реда море и суво бивало.

Сви тавани земљ постали су из воде, сталоженѣмѣ, другчие се ни замислити неѣа. Тавани изѣ воде постали морају бити равни; али ми налазимо таване те на много места различито извиене, издигнуте у висове, спуштене у дно, или почупане, и редко где стое равно.

Где много тавана едно на друго наслагано има, ту познамо морске таване по останцима морски растиняи животиня; а таване из сладке воде по останцима расти и животиня из сладке воде.

Што е кои таванѣ више озго, то е изѣ поздниегѣ времена, млађи, а што дубљѣ, то изѣ стариегѣ доба. Колико е кои старѣ, и колико се дуго правио незна се, али судеѣи по данашнѣмѣ правлѣню марало е ѣрло много времена и векова проѣи, докѣ се сваки таванѣ начинио, ерѣ видимо данасѣ где у најзгодниимѣ приликама по више стотина година треба, док се само са стопе дебео таванѣ тресета начини; а да шта е морало времена проѣи, докѣ су се они силни гдекои по 100 и више стопа дебели тавани начинили.

Тавани земљ што дубљѣ стое, то су тврђи, и има ихѣ тако тврди, да се човекѣ устручава реѣи, да су изѣ воде постали; али останци одѣ животиня и растиня у ѣима неѣаю другчие ни помзслити. Узрокѣ, зашто су онако тврди само е теретѣ, тиска и стега одѣ горњи на ѣима лежеѣи и ѣи гнѣ-

чећи тавана, кои су своимъ големимъ теретомъ оне дојне кроз толико силно векова непрестано гњечећи њи онако стегли и стврдли. И сама вода своимъ големимъ теретомъ како су н. п. мора по толико иљадахвати дубока гњече, сабијаю и стврдно оне подъ њима лежеће таване. Горња крта кречна земља буде у дубљини тврдъ мермеръ и алавастеръ; меко иловачно блато, доле е тврдъ иловачни каменъ; кртъ песакъ доле е све тврђи пескаръ каменъ и стена. Кртъ тресетъ оздо е мркъ а сасвимъ доле тврдъ камени угаљ.

Вода своимъ теретомъ и својомъ растапањом снагом продире и пада на неки мести све дубљ подъ земљу и дође дегде крозъ пукотине стенске подъ кору земљ на ону ватру.

А какву голему снагу водена пара има и мало где е, видимо то у парнимъ машинама, где е еданъ казанъ паре кадар иљаде центи терета вући; па да шта е кадра пара урадити где е се много више направи и где у већу стегу дође; она се ту са такоомъ снагомъ распинѣ, да кору земљ издиже док нерасчуна и неослободисе, а ту излеђући на полъ читаве стене што јој у путу стое разруши и избаци и гомилу онога ватреногъ блата изподъ земљине коре собомъ напољ изнесе. Тако постаю земљтриси и ватрена брда. Где дакле вода подубљ у земљу допре у оне топлие таване, она се тамо угрее, и ако може отуда напољ, а она долази топла и врела, то су топли извори, банѣ. Ако неможе напољ, она око себе растапа, размекшава и дубљ продире, докъ до голе ватре недође, и ту се у пару претвори пакъ се онда силовито изподъ коре распинјати пође и тада земљу у висъ диже; или е тресе, отуда земљтриси, или е разчуна, изпремеће, поруши, преврне, разнесе читаве пределе, поруши и упропасти села и градове и силни люди, животинѣ и растинѣ оду у пропасть.

А где неможе на велике пукотине да изађе, него на манѣ мора, ту се начине ватрена брда изъ кои ватрено блато кадкадъ толико силно изтиче, да све пределе унаоколо потопи, села и градове зарони, а после се излади и стврдне и читава брда поправи.

Ватрени брда има и данасъ на земљи много, а у стария времена било ихъ е јошъ више. Има ихъ, што непрестано то ватрено блато изливаю; а има што су се озго већ затворила, пакъ само непо, димъ, водену пару или врелу воду у вис бацаю.

Ето тако е постала тврда кора земљ, тако су постала брда и долови и сва ова горња крта земља; и текъ онда су

могле растинѣ и животинѣ на светѣ настати. У различитим таванима налазе се останци одъ различни растиня и животиня. И овде е то знаменито, да су у почетку само најнесавршене растинѣ и животинѣ биле, које су се доцније са света губиле, нестале, а место њи све савршене долазиле; најпре су били само папрати и њима подобне, доцније су настала елова дрва, јошъ доцније савршене растинѣ најпосле воћке.

У прва времена било су од животиня само пужеви, шкољке, полипи. У доцније време налазе се већ риби подобне, а после праве рибе. У јошъ позднимъ таванима има остатака одъ гуштерова, змија и њима подобнихъ. У јошъ доцнинимъ таванима има и одъ тица и енсатица и по овимъ останцима може се одма знати изъ којега е века кои таванъ землѣ, а онда се може лако напредъ погодити, шта све у њой може а шта неможе бити.

Човекъ најсавршене онъ е и најмлађе створенѣ божие на земљи, мезимацъ; све растинѣ и животинѣ пре њѣга су на светѣ изашле, њѣга е Богъ као господара напоследку извео и у ову велику и богату кућу онда увео, кадъ е све за њѣга зготовљено било.

Мува.

(Едно описаніе.)

Ко непознае муву и коме није мува досађивала, било напољу или у соби, у колеби или у палати? Нѣзинѣ е безобразлукъ неописанѣ. Съ тога и есте една одъ најпрезренихъ животињца, зато е и ретко ко поближе разгледао и поближе познае. Али ко е пажљиво узгледа наѣи ће и на њой ствари, којима се дивити мора.

Мува има на глави окромъ три малецна голимъ оком едва видима окца, паочице, са сваке стране јошъ по едно велико око. Те велике мркокрвене очи, што готово целу главу заузимљу овако голимъ окомъ гледане чине се, да су сасвимъ едноставне; али ко ихъ на увеличајуће стакло погледа мора се задивити, кадъ види, да е то читавъ сатъ едно низъ друго стиснути етти шестероуги очица, башъ као оно у медномъ сату станица, има ихъ преко 4000 у свакомъ оку, и свако е окце право и савршено око. Кадъ би ко на то око погледао, би се удивно, кадъ би одъ 1 човека преко 4000, дакле читаву войску люди

видео, одъ 1 дрвета читаву шуму, па тако и све остале ствари по свету. Зашто е муви тако око дато, да л' само зато, што те очи неможе мицати, пакъ само са тимъ мноштвомъ окаца на ове стране видети.

Ниже очию има 2 мала брчића, сваки са 3 чланка, на крајњимъ по една длака. То су муви главни алати, съ њима пица, те ствари, на које наилази распознава.

Између бркова стои рила. Та е само за сисанъ удешена, никадъ неможе мува њомъ убоети. Има една мува, што оно изпредъ кише и ољуя погдеокогъ човека люто жегне; али то није ова наша обична, већ е сасвимъ друга, ако и сила на ову наликъ, ветруша мува, која се около коня и марве бави, и њи предъ што ће ољуя да буде люто пеца, да се узбурче, бацаю боду, и по томе люди зло време предказую. Одъ те муве погдеока изпредъ такогъ времена залети и у собу, те својомъ оштромъ риломъ и люде пеца. А у ове наше обичне муве рила е мекана, тегљива, на среди на колени савиена, и у томъ углу стое јој уста и езикъ; а на крај риле има као две уснице, и то е прави алатъ за сисанъ. Оћешъ ли рилу да видишъ, пружи само грумичакъ шећера, и видићешъ како е пружа и трза, и како ушја. Кадъ мува на коју естивну а тврду стваръ наиђе, она на те уснице мало плювачке пусти, тимъ стваръ разкваси, пакъ онда сиса.

Мувинъ е трупъ доста здепасть и савъ длакавъ; по трубу е белъ, по леђи угаситне боје пуно ситни црни пружаца. Озго на груди стое два танка провидна свакояке боје преливајућа крилца пуно танки ваздушни жилица. Иза њи стое два мала тресљикава чворића, са њима ону зуку прави, што се при летени чуе. Оздо на грудма стое 6 танки подужи ножица. Свака нога има бутъ голени и стопу. Стопа е најчудније удешена. Ко е пазно, видео е, да мува и узъ дуваръ и по најглаткиимъ стварма, по стаклу, огледалу горе и доле, и по слемени стрмоглавце трчи и опетъ нигде неклиза, нити пада. Ту е нѣзинъ табанъ најзнаменитији: на свакомъ има по две шушљ и тегљиве лоптице. Кадъ мува на коју гладку стваръ стане, она те лоптице разшири; тимъ савъ ваздухъ изподъ табана истера и тим се за те глатке ствари ушје, башъ као оно што се куница за кожу или шупаљ ключъ за устну увати, кад из нѣга ваздух извучеш. Тако се и мува по тим стварма на сваки корак вата тако сигурно, да нигде неклиза, а тако брзо, да е човек едва кадар очима ноге нѣзине ватати. На предњим ногама има још као неке четкице,

коима сваки часъ рилу и бркове умива, да су јој чисти и о-сетљиви.

Мува се рани само одъ влага, кое сиса, највише одъ сладки. Шећеръ, медъ, млеко, то најволие, али и остала ела, зато е туда, где ела стое највише и има, по куйнама, коморама, месарницама, око помия и особито на ђубрама и другима труну-ћимъ стварма.

Мува преко ноћъ мируе, а чимъ сунце гране, одма их се гомиле дигну, и стане ихъ зука као роя, пакъ по васъ данъ непрестано тамо амо лети тражећи, шта ће ждерати. Под есен ихъ се стра божи накупи, и да имъ наскоро погибиа недође, неби могао човекъ обстати одъ њи.

Да ихъ се толико силно накупи, ние чудо. Свака мува сие-се по 80 до 100 и 120 сићуиши яйца, и то по 5 и 6 пута преко лета. Изъ свакогъ яйца изађе за 12—24 сата мали жућкастъ првакъ, уплювакъ, кои се по ђубрету рани, после 8 до 12 дана учаури, а после јошъ 8 до 12 дана изађе изъ тога уплювка преображенѣмъ лепа крилата животињица, савршена мува, која се одма ногама одъ люсака чауре очисти и у светъ прне и одлети. Кадъ дакле свака поединце мува по 5 и 6 пута преко лета све по 80 до 100 и више окоти, то ихъ већ одъ едне едине велика гомила изађе, а да шта кадъ јошъ свака из првогъ легла по 4 и 5, свака, из другог легла по 3 и 4, свака изъ трећегъ по 2 и 3 и остале по 1 и 2 редъ и увек оно-лику гомилу накоти. Ние чудо да одъ едне едине за едно лето до два милиона народа свое собствене породице изађе.

Кодъ толикога силногъ котеня јошъ ихъ се врло мало на-множи. А томе е узрокъ, што ихъ врло мало до савршеногъ узраста дође, ерѣ ихъ већ као прве силу божию тице и остале животинѣ поеду. Њи кокоши по васданъ по ђубрима чепркајући траже и ждеру; њи силне друге тице сваки данъ илѣ саме ждерући или своимъ тичићима за рану односећи небројно ута-мане; њи жабе, змие и рибе силно утамане; њи многе ситне животињице или на летеню ватаю ил изъ заседа вребаю; њима небројни пауци на све стране мреже, замке замећу; у њи неке врете зольића своя яйца до 60 и више сместе, изъ кои се пр-вићи излегу, кои живу муву сисаю, пакъ ихъ и тако гомила пропадне; на њи подъ есенъ изпредъ згибие некакавъ плесав као шуга навали, особито на оне, што се по влажнимъ местима задржаваю, кои ихъ сасвимъ обрасте и утамани. Алъ највећи имъ е непријатељ зима. Чимъ ладния есенъ наступи одма све

што се преко лета по полю баве у топлине одае утекну, отуда ихъ се онолико силно у куће, у куйне и собе слегну, читави рови; али имъ ни ту нема спасеня; и ту се наскоро гомиломъ разболу, пакъ тада све ствари по собама: иконе, огледала, прозоре, ормане, кнѣиге итд. грдно изкаляю, и гомалама мањкава, докъ ихъ мало по мало сасвимъ нестане, врло мало ихъ се по топлимъ буцацима завуче, пакъ зиму у полумртвилу провукну, али и одъ тихъ гомила угине, чимъ неки топлии данъ сине, пакъ ихъ напољ измами, да се на пригревици сунчаю. Врло мало ихъ остане летећи преко целе зиме по куйнама и собама. Све муве подъ есенъ яйца своя на сигурния места снесу, изъ кои се одма съ почетка пролећа црвићи излегу, а после савршене муве изађу, кое после легло свое далъ тераю.

(продужиѣсе.)

Неколико загонетни питаня.

(За децу.)

(Продуженъ.)

17. Коегъ се месеца најманъ ране поеде?

18. Трчи по крову ка' и мачка, дере се и вата мише ка' и мачка, и опетъ ние мачка, шта е то?

19. На едномъ дрвету било 7 врабаца, дошо ловацъ съ пушкомъ и убио 4, колико ихъ е јошъ на дрвету остало?

20. Како се може еданъ цаќъ брашна у два друга исто толико велика еручити, да сва три пуна остану?

21. Где иду гуске по води?

22. Ко се родио а ние умро?

23. Ко е умро, а ние се родио?

24. Ко улази јутромъ први у цркву?

25. Шта има лишѣе, а ние рашѣе?

26. Шта нема тела и опетъ се види?

27. Нико неможе казати ко самъ я ванъ я самъ, погоди ко самъ?

28. Шта е при ручку најнужније?

29. Кадъ се коси сено?

30. На којој глави нема косе негъ лишѣа?

31. Ко има гвоздену браду?

32. Ко згради мостъ безъ дрва?